

A lehetségesvilág-fikcionalizmus új elmélete¹

E dolgozat célja, hogy a lehetséges világokkal kapcsolatos metafizikai álláspontok terét kibővítse az *erős artefaktualista lehetségesvilág-fikcionalizmussal*. A lehetségesvilág-fikcionalizmussal foglalkozó cikkek gyakran tesznek említést ennek lehetőségéről,² ám bizonyos problémák miatt az erős fikcionalizmusnak csak a platonista változatát tartják plauzibilisnek. Tanulmányomban igyekszem rámutatni arra, hogy ez azért van, mert a fikcionalizmust túl tágra értelmezik, és bizonyos megszorításokkal elhárítható a probléma.

Ehhez az 1. részben ismertetem a lehetségesvilág-fikcionalizmus fő koncepcióját. A 2. részben megkülönböztetem egymástól a gyenge és erős, valamint a platonista és artefaktualista változatokat. A platonista változattal szemben megemlítek két ellenvetést, melynek inkább a későbbi tárgyalás előkészítése a célja, mintsem a platonista fikcionalizmus cáfolata. Ezután az artefaktualista fikcionalizmussal szemben vizsgálom meg egy ellenvetést, amely álláspontom szerint az e változattal szemben felhozható legtöbb probléma gyökerét magában hordozza: azt a meglehetősen ambiciózus feltételezést, hogy az elméletnek a hétköznapi nyelvben is szemantikai szerepe van. A hétköznapi és a tudományos nyelv megkülönböztetése után szerényebb célokat szánok az elméletnek: csak a tudományos nyelvre terjedhet ki a hatóköre – azaz csak itt bír szemantikai (igazságfeltételt meghatározó) és metafizikai (igazságalkotó) erővel –, így az ellenvetés semlegesíthető. A 3. részben a fikcionalizmus artefaktualista változatának ontológiáját tárgyalom röviden, aminek két fontos jellemzője, hogy realista és egzisztenciálisan függ bizonyos entitások létezésétől.

1. Bevezetés

Hétköznapi beszélgetéseink során mindannyian használunk lehetőségességgel és szükségszerűséggel kapcsolatos úgynevezett modális kijelentéseket, ez abból az intuíciónkból származik, hogy a dolgok lehetnek volna másként, mint ahogy ténylegesen alakultak. Az előttem lévő asztal például lehetett volna barnára festve, bár ténylegesen fekete színű. Az ilyen jellegű mondatok elemzéséhez nyújt hasznos technikai apparátust a lehetségesvilág-

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával valósult meg. Köszönöm Bárdos Dánielnek, Kocsis Lászlónak, Tuboly Ádám Tamásnak és Zvolenszky Zsófiának, hogy a kézirat korábbi változatait kommentálták és hasznos megjegyzésekkel, javaslatokkal láttak el.

² Például Nolan 1997, 264–266 számára a fikcionalizmus egyik problémája annak mesterséges (emberalkotta) mivolta, vagy Sauchelli 2013, aki szerint az artefaktualizmus végzetes az erős fikcionalizmusra nézve és emiatt csak a gyenge változatot képviselhetjük.

beszédmód, aminek segítségével egyszerűen tudjuk értelmezni a modális kijelentéseket parafrázis vagyis átfogalmazás révén. Az a mondat, hogy

(1) az előttem lévő asztal lehetne barna

azt jelenti, hogy

(1*) van olyan lehetséges világ, ahol az előttem lévő asztal barna.

A metafizikai probléma akkor bukkan fel, amikor a lehetséges világok létezésére és természetére kérdezzük rá. A létezésükkel kapcsolatban két fő álláspontot különíthetünk el: a *realista* elfogadja, hogy ténylegesen léteznek lehetséges világok és létezésük valamint természetük független attól, hogyan reprezentáljuk őket;³ az *antirealista* ezzel szemben nem tekinti létezőnek a lehetséges világokat.⁴

Jelen dolgozatban a Gideon Rosen nevéhez köthető *lehetségesvilág-fikcionalizmussal* (továbbiakban: LVF) kívánok foglalkozni, amelynek célkitűzése az, hogy megtartsa a lehetségesvilág-beszédmódot anélkül, hogy elköteleződjön a lehetséges világok létezésével, tehát egy antirealista elmélet.⁵ Az LVF működése hasonlít ahhoz, ahogyan a fikcionális diskurzus mondatait egy fikciós operátor segítségével elemezni szokták.⁶ Vegyük a következő példamondatot:

(2) Sherlock Holmes a Baker Street 221B szám alatt lakik.

Ez a mondat szó szerint véve hamis, hiszen ha megpróbálnánk felkeresni Holmest az adott címen, biztosan nem járnánk sikerrel. Érezzük azonban, hogy van (1)-nek olyan olvasata is, amelyben igaznak fogadnánk el. Elemezhetjük az állítást úgy, hogy ilyenkor implicite „az *f* fikció szerint *p*” mondatoperátor hatókörében olvassuk, amely így szó szerint véve igaz állítást eredményez:

(2*) A *Sherlock Holmes* történetek szerint Sherlock Holmes a Baker Street 221B szám alatt lakik.

A fenti (2*) kijelentést ráadásul úgy tarthatja valaki szó szerint igaznak, hogy eközben nem köteleződik el azon aktuális világbeli kijelentés mellett, hogy Sherlock Holmes a Baker Streeten lakik, vagy egyáltalán hogy Holmes mint hús-vér detektív létezik. A fikciós operátor legfontosabb tulajdonsága tehát az, hogy felment bennünket az egzisztenciális elköteleződés

³ Bővebben lásd Kocsis 2015, 209–212 arról, hogy mit jelent realistának lenni egy adott entitással vagy entitástípussal kapcsolatban.

⁴ A különböző álláspontokról jó áttekintést nyújt Tózsér 2009, 169–205 és Huoranszki 2001, 83–115.

⁵ Rosen 1990.

⁶ Lásd például Kripke 2013 vagy Salmon 2005. Kettejük meglátásairól magyarul: Dombrovski 2015.

alól. Az LVF képviselője ugyanezt a módszert alkalmazza a modális kijelentésekre. (1*) a következőképpen néz ki az immár explicitté tett fikciós operátorral:

(1**) A lehetséges világok fikciója szerint van olyan lehetséges világ, ahol az előttem lévő asztal barna.

(1**) ugyanazt az igaz modális propozíciót fejezi ki, mint (1). Vegyük észre, hogy hasonlóan (2*)-hoz, a kijelentésben szereplő egzisztenciális kvantifikáció a fikciós operátor hatókörén belül van, következésképpen – a quine-iánus meta-ontológia alapján⁷ – nem kötelez el bennünket létezés mellett.

Az elmélet első pillantásra meggyőzőnek tűnik: megtartottuk a lehetségesvilág-beszédmódot, de nem kellett ezért olyan árat fizetni, mint a realistának. Érdekes azonban tovább vizsgálni az LVF-ben kulcsszerepet játszó fikció természetét illetően.

2. A fikcionalista fikciójának szerepe

Az LVF képviselője praktikusán jár el akkor, amikor a felhasználni kívánt fikció szerepére David Lewis elméletét jelöli ki.⁸ Lewis *genuin realizmus*a szerint a lehetséges világok létező entitások (a fizikai tárgyak egymással téridőbeli és oksági viszonyban álló részeinek mereológiai összegei), amelyek ugyanolyan ontológiai státuszba tartoznak mint a mi aktuális világunk, amelyet csak az az esetleges tény tüntet ki a többi közül, hogy mi éppen ebben a világban élünk. A fikcionalista fikciójával kapcsolatos problémát két lépésben érdemes megközelíteni: először is, mit kezd a fikcionalista Lewis lehetséges világokról szóló elméletével? Másodszor pedig, az LVF hatékony működése érdekében a lewisi elméletet metafizikailag milyen természetűnek gondoljuk?

Az első kérdésre válaszolva: nem tartja realista elméletnek, „csak” fikciónak tartja. Ennek a speciális fikciónak azonban fontos szerepe van az elmélet képviselői számára. De az álláspontok megoszlanak a tekintetben, hogy mégis milyen szerepet szánunk a lewisi fikciónak. Ez pedig az LVF különböző változatainak elkülönítéséhez vezet, ezek a *gyenge* és az *erős* LVF.⁹ E két változatot az különbözteti meg egymástól, hogy a modális kijelentések igazságalkotóiról – azaz arról, hogy mi alapján tekintjük igaznak az adott kijelentést – mondanak-e valamit. A gyenge fikcionalista a fentebb kifejtett célt – az ontológiai

⁷ A quine-iánus meta-ontológia részletes kifejtéséhez lásd: van Inwagen 1998.

⁸ Lewis 1986. Részletes tárgyaláshoz lásd Bács-Kocsis 2011.

⁹ Ezen felül *kiterjednek* nevezhetjük azt a változatot, amelyik nem fogadja el az objektív modális igazságok létét. Vö. Nolan 1997, 261–264. A megkülönböztetést tárgyalja továbbá Tuboly 2012, 88–89. Az objektív modális igazságok léte különösen érdekes az erős artefaktualista LVF számára, de a jelen dolgozatban ennek meglétét előfeltételezzük, a kérdést nem vizsgáljuk.

elköteleződés kikerülését – sikeresen eléri, ám nem is megy ennél tovább. Módszere leginkább pragmatikus jellegű, és bár elfogadja az objektív modális igazságok létezését, agnosztikus marad abban a kérdésben, hogy mi az, ami az ezeket kifejező kijelentéseket igazgá teszi.

Az erős LVF azonban már eleve magában foglal egy álláspontot a kérdést illetően: *modális kijelentéseinket a fikció teszi igazzá*. Szabatosabban fogalmazva tehát az erős fikcionalista szemantikai szerepet szán a fikciós operátornak, az igazságalkotókat pedig a választott fikció – tehát Lewis 1986 – adja. Metafizikai szempontból a fikcionalizmus ez utóbbi változata az, ami érdekes, a továbbiakban ezért erről lesz szó. LVF alatt innentől az erős fikcionalizmust értjük.

Térjünk rá a második problémára, a fikcionalista fikciójának metafizikai természetére. Ez szintén egy megkülönböztetéshez vezet el bennünket: az LVF lehet platonista vagy artefaktualista.¹⁰ A platonista LVF azt jelenti, hogy a választott fikció, azaz Lewis elmélete téridőn kívül létező absztrakt entitás. Aki elfogadja ezt, az feltehetően hasonlóan gondolkodik a fiktív történetekről, tudományos elméletekről, és ehhez hasonló, propozíciókból felépülő entitásokról. Ezzel a nézettel szemben legalább két típusú ellenvetést fel lehet hozni: az ellenvetések első csoportja a platonista LVF létjogosultságát vitatja el oly módon, hogy rávilágít az ersatz realizmussal való szoros rokonságára; ez a kérdés visszaköszön majd az artefaktualista LVF tárgyalásakor is. A második csoport a fikciók mint platonikus létezők álláspontot akarja implauzibilissé tenni azáltal, hogy rámutat arra, hogy a fikciókat szerzőik hozták létre. E két ellenvetés ugyan nem cáfolja az elméletet, ám a későbbiekre nézve fontos meglátásokat tartalmaznak, ezért nézzük meg ezeket közelebbről.

Daniel Nolan fogalmazta meg először azt a kritikát, miszerint az LVF nem más, mint álcázott ersatz realizmus.¹¹ A propozíció-ersatz realizmus, mint az a nevében is szerepel, elfogadja a lehetséges világok létezését, de, szemben a genuin realizmussal, absztrakt propozíciók maximális és konzisztens halmazaként gondol ezekre. Ám a propozíciók létezését az LVF képviselőjének is el kell fogadnia,¹² ezek alkotják ugyanis a fikciót – ha nincsenek propozíciók, akkor nem marad semmi, ami igaz lehet a fikció szerint. Ha azonban elfogadjuk a propozíciók létezését, akkor feltehetően azt is elfogadjuk, hogy léteznek ezek maximális és konzisztens halmazai. Innen pedig már könnyen eljuthatunk az ersatz realizmusig, vagyis a két elmélet közti határ elmosódik. A halvány különbség az, hogy az

¹⁰ Vö. Woodward 2011, 543–548.

¹¹ Nolan 1997, 272.

¹² Bár ez nem szükségszerű: valaki gondolhatja azt, hogy a fikciók nem propozíciókból, hanem *mondatokból* (fizikai entitásokból) épülnek fel, ez a megközelítés azonban gyenge lábakon áll.

ersatz realista a lehetséges világokat azonosítja a propozícióhalmazokkal, míg a fikcionalista csak a világok leírásának tekinti ezeket. Nolan érve tehát arra mutat rá, hogy az LVF alapvető célkitűzése – a lehetséges világok létezésével kapcsolatos szkepticizmus – nem motiválható, és ezért a lehetségesvilág-fikcionalizmus tulajdonképpen nem más, mint ersatz-realizmus. E konklúzió révén felborul a lehetségesvilág-metafizika hagyományos taxonómiája, amely szerint a fikcionalizmus antirealista elmélet, és nem pedig realista. A realizmus/antirealizmus kérdésére a 3. részben visszatérünk, itt most csak a problémát vázoltuk, amellyel a platonista változat szembesül.

A második ellenvetés arra a pontra fókuszál, hogy Lewis elmélete – és általánosabban valamennyi fikció – platonikus természetű.¹³ Legtöbbünk számára intuitív az, hogy az elméleteket vagy fikciókat emberek hozzák létre, nem pedig „felfedezik” ezeket. Intuícióink persze önmagukban nem meghatározó érvek, mindenesetre a platonista LVF képviselője kétség kívül adós magyarázattal, hogy miként fedezte fel Lewis a genuin realizmus elméletét. A fikciók metafizikájával foglalkozó irodalom számos érvet sorakoztat fel amellet, hogy milyen problémákkal jár az, ha a fikciókat nem emberalkotta entitásoknak ismerjük el.¹⁴ Az érvek pedig jó eséllyel alkalmazhatóak a filozófiai vagy tudományos elméletekre is.

A fenti két ellenvetés nem végzetes és a fikcionalisták nagyobb része – ha nem is mindegyikük – a platonista változat mellett köteleződik el, amire igen jó okuk van. A másik alternatíva, az artefaktualista fikcionalizmus ugyanis sokkal komolyabb problémákkal néz szembe. Az absztrakt artefaktualizmus eredetileg fiktív karakterek és fikciók magyarázatára született, az elmélet szerint ezek emberalkotta absztrakt létezők, tehát bár nincs térbeli kiterjedésük, mégis időbeliek. Az intuícióinknak ugyan jobban megfelel ez a szemlélet, de az LVF-nek komoly kihívást jelent.

Ha visszaautalunk a gyenge és erős LVF különbségéhez, láthatjuk, hogy az erős LVF célkitűzései igen magasak: a fikció szemantikai szerepet játszik a modális kijelentések értelmezésében. És ugyan plauzibilisnek tűnik, hogy Lewis 1986-ban dolgozta ki a lehetséges világokról szóló elméletének legtökéletesebb változatát, az erős artefaktualista LVF-ből (továbbiakban: EALVF) az következik, hogy mielőtt megszületett volna az elmélet, vagyis 1986 előtt, a modális kijelentéseknek nem lehetett igazságértékük sőt talán még jelentésük sem. Másként fogalmazva:

¹³ Bár maga Lewis nem biztos, hogy platonikus entitásként tekintett saját elméletére.

¹⁴ Három ilyen érv ezek közül: kiválasztási probléma, véletlen egybeesés problémája, az oksági-történeti kapcsolat hiánya. Lásd: Zvolenszky 2012, 90–98, valamint Zvolenszky 2014, 2015.

(3) Ha David Lewis nem létezett volna vagy nem írta volna meg az „On the Plurality of Worlds”-öt, semmi nem lenne lehetséges.¹⁵

Ez pedig szinte biztosan nem igaz. Persze a fikcionalista választhatna magának Lewis 1986-tól eltérő fikciót is, ám mindaddig, amíg a fikciót emberalkotta tárgynak tekinti, az ellenvetés fennáll.

Az EALVF képviselője így egy dilemmával találja szemben magát: vagy az „erős” címkét vonja meg magától és fikciójának pusztán pragmatikus szerepet szán, vagy pedig lemond arról, hogy „artefaktualista” legyen, és a fikciókra időtlen, platonikus létezőkként tekint. Akárhogy is, az EALVF nem látszik tarthatónak a fenti meglátás fényében.

Azt gondolom azonban, hogy van egy harmadik út is, ami által az ellenvetés megválaszolható. A stratégia az elmélet hatókörének csökkentésében rejlik, aminek további következménye, hogy egy bizonyos értelemben (3) mégiscsak igaz állítás lesz. Ha az EALVF-et az alább kifejtett szűkebb értelemben vesszük, van esély arra, hogy tartható álláspontot képviseljünk.

Ehhez azonban először egy megkülönböztetést kell tennünk a *hétköznapi nyelv* és a *tudományos nyelv* között.¹⁶ A hétköznapi nyelv kifejezései gyakran elmosódottak, pontatlanok, többértelműek vagy szubjektív asszociációkkal terheltek – ezek mind olyan tulajdonságok, amelyeket alkalmatlanná teszik a hétköznapi nyelvet tudományos gyakorlat számára. A tudományos nyelv ugyanis – ideális esetben – megkívánja a lehatárolt, egzakt és egyértelmű kifejezések használatát, amelyek objektívek és precízek.

Szerencsére lehetőségünk van arra, hogy a hétköznapi nyelv pontatlan kifejezéseit hasonló szerepet betöltő pontos kifejezésekkel helyettesítsük a tudományos nyelvben. Ezt a folyamatot Rudolf Carnap *explicációnak* nevezi, és a következőt érti alatta.¹⁷ Vegyük példának a „melegebb” kifejezést a hétköznapi nyelvből, amely meglehetősen szubjektív, hiszen leginkább saját hőérzetünk dönti el, mit tekintünk melegebbnek. A tudomány ezzel nem tud igazán mit kezdeni, ám a „melegebb” fogalmát a „hőmérséklet” fogalma segítségével explicálhatjuk a tudományos szótárunkba. A fizika számára így az „x melegebb y-nál” azt

¹⁵ Woodward 2011, 542. Hasonló ellenvetést vizsgál Kim 2005 is.

¹⁶ Ennek a megkülönböztetésnek a gyökere kétségtelenül a pozitivist tudományfilozófiában leledzik – például Carnap 1998 egyfajta egységes tudományos nyelv koncepcióját veti fel –, amelyet így sokan meghaladottnak tekinthetnek. Ennek ellenére azt gondolom, húzódik egyfajta nyelvhasználati különbség aközött, ahogyan a hétköznapi nyelvből és ahogyan például egy tudományos konferencián fejezzük ki magunkat. Nem állítom, hogy ezt szabatosan is meg lehetne fogalmazni, pusztán annyit, hogy tapasztalható a tudományos szférában egyfajta precizításra törekvés (akár sikeresen megvalósul, akár nem). A *tudományos nyelv* ezen gyenge, intuitív értelmére gondolok itt, és ez már elégséges jelen tanulmány céljait tekintve.

¹⁷ A carnapi explicáció legkiforrottabb változatához lásd: Carnap 1950, 1–18.

jelenti, hogy „ x hőmérséklete magasabb, mint y ”, ami már megfelel a tudományos munka kívánalmainak.

Megfontolandó, hogy az egész lehetségesvilág-beszédmódot is egyfajta explikációnak tekintjük. A hétköznapi nyelv „lehetséges, hogy p ” és „szükségszerű, hogy p ” kifejezéseit a lehetséges világok fogalmával explikáljuk úgy, hogy a „van olyan lehetséges világ, ahol p ” és „minden lehetséges világban p ” kifejezéseket kapjuk helyettük.¹⁸

Az így képzett, explikált kijelentéseket más dolgok teszik igazzá, azaz eltérő igazságalkotókról van szó. Míg a „kint melegebb van, mint bent” mondatot szubjektív, egyéni fenomenális hőérzetünk teszi igazzá, a „kint magasabb a hőmérséklet, mint bent” mondatnál már egy objektív mércéről van szó (arról, hogy mit mutat a hőmérő). Ugyanígy, (1)-t feltehetően valamilyen modális intuíció vagy a dolgokban lévő modális tulajdonságok teszik igazzá,¹⁹ (1*) igazságát azonban Lewis 1986-ra alapozzuk, ami szerint van olyan lehetséges világ, ahol az előttem lévő asztal barna.

Az EALVF a lehetségesvilág-beszédmód, tehát a tudományos közösség által használt explikált kifejezésekkel alkotott mondatok jelentéséről és igazságértékéről kíván szólni. Ez azt jelenti, hogy amikor az emberek a hétköznapi nyelvhasználat során modális kijelentéseket tesznek, nem gondolnak arra, hogy ami szükségszerű, az azért szükségszerű, mert minden világban igaz, nem is igazán tudják, hogy mi teszi igazzá e kijelentéseket – talán a már említett modális intuíció működéséről van szó. Modális intuícióink azonban eltérőek, így a filozófiai vizsgálódáshoz szükség van egzakt, explikált modális fogalmakra, és a lehetségesvilág-beszédmódra, hogy elemezzük ezeket a kijelentéseket. Az EALVF hatóköre, ahol szemantikai és definíciós erővel bír, tehát a tudományos nyelv. Ebben az értelemben igaz (3), vagyis hogy Davis Lewis – és Leibniz, Kripke és mások – nélkül semmi nem lenne lehetséges abban a lehatárolt, szigorú értelemben, ahogyan a filozófusok tudományos nyelvükön beszélnek a modalitásról, és ami a hétköznapi nyelvhasználatot hivatott a legpontosabban modellezni.²⁰

¹⁸ Carnap maga is a modális kifejezések explikációjaként tekintett a *Meaning and Necessity* című könyvére, noha ott ezt az explikációt még az állapotleírások kifejezéssel tette a lehetséges világ fogalma helyett, amely csak később vált bevetté a modalitás elemzésére. Lásd Carnap 1947, 7–13.

¹⁹ A tekintetben, hogy pontosan mi, agnosztikus maradok.

²⁰ Az persze korántsem biztos, hogy Lewis elmélete tényleg pontosan modellezi a hétköznapi nyelvhasználatot, de fontos látni, hogy EALVF képviselőjének megengedhető az, hogy lecserélje a fikcióját akkor, ha rendelkezik egy jobb alternatívával. A kiválasztott fikció mellett leginkább pragmatikus érveket hozhatunk fel.

A fentieket fontos, hogy jól értsük, ehhez segítséget nyújthat, ha röviden az LVF kialakulásának folyamatára tekintünk.²¹ Az emberek a hétköznapi nyelv keretein belül már régóta használtak olyan mondatokat, amelyek lehetségesről vagy szükségszerűségről szólnak. Ezek azonban, mivel a hétköznapi nyelv részei, elmosódott határú kifejezések, a használatukat leginkább a képzelet működésére és szabályaira lehetne alapozni – ám még e megalapozás nélkül is, a beszélgetésekben jól bántunk a modalitással. A filozófusokat azonban a XX. században, a formális logika fejlődésével elkezdtek komolyabban érdekelni ezek a kifejezések, modális logikák jöttek létre, amelyek viszont már precízen definiált modelleket kívántak meg. A lehetségesvilág-beszédmód egyike volt ezeknek a modelleknek, mára pedig a modális kijelentések elemzésének elengedhetetlen eszközévé vált. A lehetséges világok matematikai kiértékelési pontként működnek, ám sokakat nem elégtett ki ez a definíció, és feltették a kérdést: mi is egy lehetséges világ? Az EALVF képviselője nem állít többet annál, mint ami az eddigi történetből következik: a lehetséges világok emberek által alkotott eszközök, amelyek a Lewis 1986-ban lefektetett szabályok alapján elemzik a modális kifejezéseket, tehát az elemzett modális kifejezések igazságértékében egyetért a genuin realistával. Nem merészkedik azonban odáig, hogy a hétköznapi nyelv által használt „lehetséges” és „szükségszerű” szavaknak megadja a jelentését, bár törekszik a hétköznapi nyelv lehetőség szerint legpontosabb modellálására. Egy már korábban bevezetett megkülönböztetést felhasználva úgy is fogalmazhatnánk, hogy elméletünk egyfajta „kevert megoldást” alkalmaz: a hétköznapi nyelvre vonatkoztatva gyengén fikcionalista – agnosztikus a tekintetben, hogy mi teszi igazzá a modális kijelentéseket –, a tudományos nyelv hatókörén belül azonban erősen fikcionalista – Lewis 1986 (vagy bármely más választott fikció, azaz elmélet) alkotja a logikai modellen belül a kijelentések igazságát.²² Kétségtelen, hogy a hatókör ilyenén szűkítése levon az elmélet vonzerejéből, ám ez a legtöbb, amire az EALVF képviselője még nyugodt szívvel vállalkozhat.

3. Egy realista javaslat: erős artefaktualista lehetségesvilág-fikcionalizmus

²¹ Az itt található történeti rekonstrukció elnagyolt, ennek célja most inkább csak a folyamat leírásán át a szemlélet bemutatása, miszerint intuitív az LVF artefaktualista megközelítése. A modális logika XX. századi története iránt érdeklődők számára hasznos olvasmány lehet: Tuboly, megjelenés előtt.

²² A tanulmány során a nyelvfilozófiai és metafizikai aspektusok mindvégig együttesen voltak jelen, amely ezen a ponton félreértéseket okozhat. A két terület mindenesetre szorosan összefügg egymással. Álláspontom szerint az erős artefaktualista lehetségesvilág-fikcionalizmus szemantikai szereppel bír a tudományos nyelvben, mivel meghatározza a hétköznapi nyelvről a logikai modellre lefordított kijelentések *igazságfeltételeit*: (1**) kijelentés akkor igaz, ha Lewis 1986-ban megtalálható, vagy abból levezethető. Emellett azonban az EALVF – ahogy fentebb már szó volt róla – metafizikai szerepet is szán a fikciónak, hiszen az *igazságalkotóként* működik: (1**) kijelentés igazságának az alapja Lewis 1986. Az igazságalkotó és igazságfeltétel distinkcióhoz lásd: Kocsis 2016, 14.

Végezetül még egy kérdésre érdemes kitérnünk az eddigiekkel kapcsolatban, ez pedig nem más, mint az a kezdeti feltevésünk, hogy az LVF egy antirealista elmélet. Kétségek ezzel kapcsolatban már a platonista változat esetén is megjelenhettek,²³ az artefaktualista LVF azonban már egy *kimondottan realista álláspont*: elköteleződik az absztrakt artefaktumok létezése mellett, és a lehetséges világokat a létezők e típusába sorolja. A tárgyalást két részre lehetne bontani: (a) annak megmutatására, hogy miért realista az LVF, illetve (b) érvelni amellet, hogy a többi realista álláspontot figyelembe véve miért döntsünk az EALVF mellett. Az alábbiakban a (b) ponttal már nem foglalkozunk, ugyanis az EALVF motiválása már egy másik tanulmány része lenne, beérjük azzal, hogy egy új alternatívát mutatunk be az eddigi álláspontok mellett.

Feltevésünk szerint a realista LVF ontológiája az utóbbi időben egyre nagyobb teret nyerő *absztrakt artefaktum elmélet* segítségével írható le a legjobban.²⁴ Megfontolásunk lényege az, hogy a – Lewis elméletéhez hasonló – tudományos elméletek²⁵ is emberalkotta absztrakt tárgyak, ugyanis a fikciókhoz egészen hasonló a létrehozásuk és működésük, ugyanúgy propozíciókból állnak, hipotetikus entitásokat tartalmaznak (fiktív karakterek helyett), emberek írják őket; csak éppen empirikus adatokra és *a priori* okoskodásokra épülnek. Így azt mondani, hogy a fikciók absztrakt artefaktumok, a tudományos elméletek pedig valamilyen más típusú létezők, például platonikus tárgyak, *ad hoc* lépés lenne, ami magyarázatra szorulna.²⁶ Emellett arról se feledkezzünk meg, hogy az LVF képviselője már eleve fikcióként tekint a lewisi elméletre így még ha nem is fogadja el, hogy a tudományos elméletek absztrakt artefaktumok, Lewis elméletét még tekintheti annak – bár ez utóbbi megoldás egy bizonyos értelemben szintén *ad hoc* jellegű.

Az elgondolás lényege tehát a fikciók–fiktív karakterek és tudományos elméletek–hipotetikus entitások közé vont párhuzam. Az absztrakt artefaktualizmus képviselői szerint a fikciók és a benne szereplő fiktív karakterek, fiktív tárgyak az aktuális világban létező emberalkotta absztrakt entitások. Álláspontom szerint a tudományos vagy filozófiai

²³ És a kérdést kiterjesztve felvethetjük akár azt is, hogy a lehetségesvilág-beszédmód megtartása mellett az egész antirealista vállalkozás kudarcra van ítélve. Akárhogy is, ilyen messzire most nem megyünk el a következtetések levonásában.

²⁴ Ilyen álláspontot képvisel például Kripke 2013, Salmon 2005, Searle 1979, Thomasson 1999.

²⁵ „Tudományos elmélet” alatt itt most nem csak a szó hagyományos értelmében vett természettudományos elméletekre gondolok, hanem beleértem a bölcsészet- és társadalomtudomány, valamint a filozófia igazságigénnyel fellépő elméleteit is.

²⁶ Egy ilyen magyarázat lehetne a szerzői szándékkal való érvelés: míg egy fikció írójának az a szándéka, hogy megalkosszon egy általa kitalált történetet, addig a kutatók a világban „kint lévő” objektív igazságot kívánják megtalálni. Még ha lehetséges is az, hogy a kutató a szándékát megvalósítsa – ami legalábbis erősen vitatható –, az általa létrehozott elmélet

példány mindenképpen nyelvi, bizonyos szinten pedig társadalmi konstrukció, tehát artefaktum.

elméleteket – például Lewis 1986-ot – szintén emberek hozták létre, metafizikai természetüket tekintve absztraktak; a bennük szereplő hipotetikus entitások – esetünkben a lehetséges világok – pedig szintén ugyanebbe az ontológiai kategóriába esnek.

Ha elfogadjuk azt, hogy a genuin realizmus ontológiáját hasonlóan elemezzük, mint például a *Sherlock Holmes* vagy *Harry Potter* történetekét, akkor elég a már kidolgozott absztrakt artefaktum elmélethez fordulni, amelyet alkalmazunk Lewis „történetére” is. Ennek alapján, a lewisi elmélet ugyanolyan ontológiai szinten létezik, mint a székek vagy asztalok – abban az értelemben, hogy nem valamiféle „gyengébb” létezéssel bírnak, mint Meinongnál²⁷ –, azt leszámítva hogy nincs kiterjedésük. Emellett pedig egzisztenciálisan függő entitás, mert más mentális és fizikai entitásoktól függ, úgy, mint Lewis mentális aktusai, amikor létrehozta az elméletet, vagy a fizikai könyvpéldányok, amelyekben az le van írva (hiszen ha minden példány megsemmisülne és senki nem emlékezne pontosan arra, hogy mi állt ezekben, akkor a genuin realizmus is megszűnne létezni).

A további részletek kifejtésére itt terjedelmi korlátok miatt már nincs mód; jelen céljaink számára most az a javaslat a legfontosabb, hogy az absztrakt artefaktum elmélet kiterjesztésének lehetőségét a LVF-ra megmutassuk. Ez néhány felmerülő probléma miatt ugyan csak akkor lehetséges, ha az LVF-nek a 2. rész végén bemutatott korlátozott érvényességű változatáról beszélünk, de amennyiben ezt elfogadhatónak tartjuk, egy új állásponttal bővítettük a lehetséges világok metafizikájával kapcsolatos kérdésekre adható válaszokat.

Bibliográfia

Bács Gábor – Kocsis László. 2011. „Lewis a világok sokaságáról.” *Magyar Filozófiai Szemle* 55/4: 153–177.

Carnap, Rudolf. 1947. *Meaning and Necessity*. Chicago: University of Chicago Press.

Carnap, Rudolf. 1950. *Logical Foundations of Probability*. Chicago: University of Chicago Press.

Carnap, Rudolf. 1998. „A fizikai nyelv mint a tudomány egyetemes nyelve.” Ford. Novák Zsolt. In *Tudományfilozófia*, szerk. Laki János, 47–69. Osiris Kiadó, Budapest.

Dombrovski Áron. 2015. „Referálnak-e a fiktív nevek? Kripke és Salmon a negatív egzisztenciális állításokról.” *Elpis* 9/1: 77–94.

Huoranszki Ferenc. 2001. *Modern metafizika*. Budapest: Osiris Kiadó.

Kim, Seahwa. 2005. „Modal Fictionalism and Analysis.” In *Fictionalism in Metaphysics*, szerk. Mark Eli Kalderon, 116–133. Oxford University Press, Oxford.

²⁷ Vö. Meinong 1960.

- Kocsis László. 2015. „Realizmus korrespondencia-igazság nélkül.” In *Realizmus, magyarázat, megértés*, szerk. Márton Miklós – Molnár Gábor – Tőzsér János, 209–236. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Kocsis László. 2016. *Az igazságalkotás metafizikája*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Kripke, Saul. 2013. *Reference and Existence: The John Locke Lectures*. New York: Oxford University Press.
- Lewis, David. 1986. *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Basil Blackwell.
- Meinong, Alexius. 1960. „The Theory of Objects.” In *Realism and the Background of Phenomenology*, szerk. Roderick Chisholm, 76–117. The Free Press, Illinois.
- Nolan, Daniel. 1997. „Three Problems for 'Strong' Modal Fictionalism.” *Philosophical Studies* 87/3: 259–275.
- Rosen, Gideon. 1990. „Modal Fictionalism.” *Mind* 99/395: 327–354.
- Salmon, Nathan. 2005. „Nonexistence.” In *Metaphysics, Mathematics and Meaning*, 50–90. Oxford University Press, New York.
- Sauchelli, Andrea. 2013. „Modal Fictionalism, Possible Worlds and Artificiality.” *Acta Analytica* 28/4: 411–421.
- Searle, John. 1979. „The logical status of fictional discourse.” In *Expression and Meaning*, 58–75. Cambridge University Press, New York.
- Thomasson, Amie L. 1999. *Fiction and Metaphysics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tőzsér János. 2009. *Metafizika*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tuboly Ádám Tamás. 2012. „A lehetséges világok fikcionalista elméletének nehézségei.” *Elpis* 6/2: 83–97.
- Tuboly Ádám Tamás, megjelentés előtt. *Advocatus Diaboli – Quine és a modális logika*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- van Inwagen, Peter. 1998. „Meta-ontology.” *Erkenntnis* 48/2: 233–250.
- Woodward, Richard. 2011. „Is Modal Fictionalism Artificial?” *Pacific Philosophical Quarterly* 92/4: 535–550.
- Zvolenszky Zsófia. 2012. „Against Sainsbury's Irrealism About Fictional Characters: Harry Potter as an Abstract Artifact.” *Magyar Filozófiai Szemle* 56/4: 83–109.
- Zvolenszky Zsófia. 2014. „Artifactualism and Authorial Creation.” *Proceedings of the European Society for Aesthetics* 6/1: 457–469.
- Zvolenszky Zsófia. 2015. „An Argument for Authorial Creation.” *Organon F* 22/4: 461–487.